

ISSN 0558-1125

УДК 634.1/.7(091)(477.7)

О.Б. РАСТОРГУЄВ, кандидат с.-г. наук, директор

Н.М. КЛОЧКО, кандидат с.-г. наук

Інститут зрошуваного садівництва (ІЗС) імені М.Ф.Сидоренка НААН, Мелітополь, Україна

**М.Ф.СИДОРЕНКО – УЧЕНИЙ КЕРІВНИК ТАЛАНОВИТИЙ ОРГАНІЗАТОР
САДІВНИЦТВА У ПІВДЕННОМУ СТЕПУ УКРАЇНИ**

O.B. RASTORGUYEV, PhD, Director

N.M. KLOCHKO, PhD

M.F. Sydorenko Institute of Irrigated Fruit Growing, NAAS, Melitopol', Ukraine

**M.F. SYDORENKO, SCIENTIST, LEADER, TALENTED ORGANIZER OF FRUIT
GROWING IN THE SOUTHERN STEPPE OF UKRAINE**

Представлено спогади про життєвий шлях та науково-організаторську діяльність видатного вченого-садовода М.Ф. Сидоренка.

Представлены воспоминания о жизненном пути и научно-организаторской деятельности выдающегося ученого-садовода М.Ф. Сидоренко.

The authors present the reminiscences about outstanding scientist - horticulturist M.F. Sydorenko's life and scientific and organizational activity.

12 липня 2012 року нашому «батькові садів» (так звали Михайла Федоровича Сидоренка ще за життя) виповнилося б 110 років, половину з яких він віддав розвитку садівництва на півдні нашої країни.

Відзначений найвищими нагородами і званнями, Михайло Федорович назавжди залишиться для нас, його колег і учнів, зразком того, як потрібно служити своєму народові, своїй Батьківщині і залишатися надзвичайно скромною доброзичливою доступною і чесною Людиною з великої літери. Він був безмежно закоханий у сад, називав його храмом Краси і Добра.

До самої смерті в жовтні 1989 року він не поривав зв'язків з рідним колективом. Ми, у свою чергу, любимо й поважали його. Він завжди в нашій пам'яті, у наших серцях [1].

Михайлові Федоровичу як керівникові великого науково-виробничого колективу, були притаманні такі риси характеру, як принциповість, суворість, вимогливість, твердість, настирливість, а може й упертість водночас вічливість і тактовність і т.п., бо інакше було б неможливим те, чого він зміг досягти протягом тривалого життєвого шляху, який проходив крізь важкі випробування в умовах Жовтневої революції, першої світової та громадянської воєн, розрухи, що послідувала за ними, колективізації, індустріалізації, безпосередньої участі в пеклі другої світової війни, відбудови зруйнованого нею господарства та інших неймовірних катаклізмів, що випали на долю тих поколінь радянських людей. У роботі не могло не траплятись конфліктних ситуацій, але порядність, інтелігентність і чесність М.Ф.Сидоренка у спілкуванні з людьми були на першому плані, вони згладжували непорозуміння, які часом мали місце у повсякденних життєвих ситуаціях. Тому залишився і ще довго буде зберігатись у пам'яті добрих людей світлий образ незабутнього Михайла Федоровича [2].

Тривалий час М.Ф.Сидоренко проводив дослідження з агротехніки на заснованій у 1928 р. Мелітопольській дослідній станції садівництва, яку він незмінно очолював протягом багатьох років. У 1972 р. з його ж ініціативи станцію було реорганізовано в Науково-дослідний інститут зрошуваного садівництва (нині Інститут зрошуваного садівництва НААН).

Головним об'єктом досліджень молодого вченого у 30-і роки минулого століття була черешня, зокрема з використанням під цю культуру малопродатних піщаних ґрунтів, що в 1948 році стало темою його дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата сільськогосподарських наук.

Черешні було присвячено багато років життя і пошуків видатного садовода. В однойменній монографії розкрито місце і значення цієї чудової кісточкової культури в сільському господарстві, доведено, що легкі піщані та супіщані ґрунти Мелітопольщини дуже сприятливі для вирощування її високопродуктивних сортів [3]. "Черешня, - казав учений, - моя перша любов". Її сади з новими сортами, виведеними іншим відомим селекціонером Михайлом Тимофійовичем Оратовським (Присадибна, Червнева рання, Скороспілка та інші), давали на той час плоди, за якістю найкращі в країні та які заслужено користувалися славою не тільки в нас, а й за кордоном.

Роль і авторитет дослідної садстанції, як головного центру садівничої науки півдня республіки і невтомного керівника колективу особливо зростає та поширюється із застосуванням зрошування великих площ плодових насаджень у регіоні. Досвід і практика дослідного господарства «Мелітопольське» показали високу економічну ефективність цього процесу, особливо на піщаних ґрунтах, де успішно вирощуються кісточкові культури. Впровадження нових систем краплинного зрошування та підкоронового дощування, які

збільшували майже вдвічі врожайність дерев, забезпечувало ще й велику економію поливної води.

Це були роки, коли садстанція як наукова установа вийшла на загальнодержавний рівень, здобувала дипломи і нагороди на Всесоюзній виставці досягнень народного господарства в Москві. Праця директора М.Ф.Сидоренка була відзначена другим орденом Трудового Червоного Прапора (перший він одержав у 1948 році за успіхи у відновленні станції після Великої Вітчизняної війни), двома золотими та срібною медалями виставки.

Зоряними роками установи були шістдесяті, коли садівнича наука і практика України досягли найвищого рівня. Праця багатьох учених відзначена високими нагородами держави. У 1966 році М.Ф. Сидоренко одержує найвищу нагороду СРСР – орден Леніна, у 1962 йому присвоєно почесне звання «Заслужений агроном УРСР», а в 1969 – «Заслужений діяч науки УРСР». У квітні 1971 року трудовий подвиг Михайла Федоровича увінчано Золотою Зіркою Героя Соціалістичної Праці. Його ім'я, як талановитого організатора науки і вченого-садівника, було широко відоме в наукових і державних колах.

У 70-80-ті роки розвиток садівництва був спрямований на інтенсифікацію, спеціалізацію та концентрацію виробництва плодової продукції, удосконалення організації праці. З самого початку наукової діяльності М.Ф.Сидоренко вірив у перевагу великих промислових садів, особливо на базі спеціалізованих господарств. Він підкреслював, що лише за таких умов можлива висока культура ведення галузі, враховуючи, що у південному Степу зрошування є одним з основних і визначальних факторів стабільних і високих урожаїв плодкових культур.

Незважаючи на велику зайнятість, пов'язану з організаційною роботою, М.Ф.Сидоренко, як і раніше, багато уваги приділяв науковим дослідженням. Після захисту кандидатської дисертації він зайнявся селекцією суниці та яблуні. У 1955 році він разом із Степаном Харитоновичем Дукою, директором теперішнього Інституту садівництва НААН, був делегатом міжнародного конгресу по садівництву, який проходив у Нідерландах. Дуже запали Михайлові Федоровичу в серце сади персика на півночі Франції, коли вони їхали поїздом на конгрес майже через усю Європу. Повернувшись до Мелітополя, він поділився побаченим і враженнями зі своїм заступником з виробничих питань Карлом Івановичем Маденьянцем, якому було дуже приємно почути, що його керівникові та колезі так сподобалися персики. Адже на його батьківщині, у Вірменії, це – основна плодова порода, яку він теж дуже любив [5].

Восени 1956 р. у селекційному розсаднику станції було висіяно 167 насінин персика від вільного запилення сортів Чхові, Білий Лодзь і сортових сіянців 352 і 419, а також суміші сортів Чугурі, Нарінджі, Полосатий Лодзь, Красний Лодзь та Лимоні, якими люб'язно поділилося подружжя вірменських селекціонерів Олексій Миколайович та Емма Айрапетівна Бекетовські. У плодоношення сіянці вступили в 1960-1966 рр., а першу гібридизацію по персику Михайло

Федорович провів 1963 року, коли після добору за вихідні материнські форми було використано сіянці від посіву єреванських персиків.

У 1964 р. як селекціонер-початківець по цій культурі М.Ф. Сидоренко завітав до знаного в той час фахівця Івана Миколайовича Рябова, який щедро поділився насінням своїх кращих сортів. Із гібридних сіянців, які вирости із суміші кримських сортів, були відібрані елітні сіянці Мелітопольський 1421, Мелітопольський 2443 та Мелітопольський 2043, що проходять державне сортовипробування (ДСВ), а сорт Сяйво занесений до Держреєстру сортів рослин...

У зв'язку з тим, що Мелітополь розташований значно північніше, ніж Єреван та Ялта, селекційну роботу було спрямовано на створення зимо- та морозостійких великоплідних сортів різного строку досягання, які відзначалися б високою адаптивністю до посушливого клімату південних степових областей України і давали плоди універсального призначення, котрі можна споживати протягом трьох місяців (з початку липня до кінця вересня).

Для створення високоврожайних сортів із пізніми строками цвітіння, тривалим періодом біологічного спокою, стійких до температурних стрес-факторів узимку, а також до хвороб (особливо клястероспоріозу та кучерявості листків) проводилися географічно віддалені міжсортіві схрещування, де за материнські вихідні форми використано перспективні елітні форми селекції ІЗС, а за батьківські - сорти персика селекції:

- Інституту садівництва НААН – Київський ранній та Київський № 276;
- НБС –ННЦ – Сочний, Кремлівський, Нікітський;
- місцеві – сіянець № 1 (переданий М.Т.Оратовським під назвою Мелітопольський ранній);
- з Вірменії – Зафрані середній, Нарінджі ранній, Лимоні, Лодзь полосатий;
- з далекого зарубіжжя – Амсен, Ранній Ріверса, Ранній Олександр, Золотий ювілей, районовані в той час у південних областях України.

За 10 років плідної роботи було створено гібридний фонд персика з 6095 сіянців, з яких відібрано 75 перспективних добірних форм, що проходили первинне сортовивчення. За його результатами, в 1970 р. два перших сорти - Августовський та Іюньський ранній, було передано у ДСВ, а в 1971 – ще сім (Янтарний, Сонячний, Радужний, Таврія, Приазовський, Запорізький і Транспортабельний). Усього до ДСВ надійшло 29 сортів, в які М.Ф. Сидоренко вклав свої розум, думку і серце. На даний час всі ці сорти знаходяться в колекційних насадженнях і є національним надбанням нашої країни.

У 1974 році в зв'язку з погіршенням стану здоров'я Михайло Федорович залишає посаду директора і стає консультантом відділу селекції та сортовивчення. Як бачимо, персики – то ще одна любов Михайла Федоровича. «Споконвіку соковиті й ароматні плоди культивувалися у нас в Середній Азії, Закавказзі та Криму» [6]. А у 1988 році з'явився перший мелітопольський

персик – Золотистий, що пройшов державне сортовипробування та районований у Запорізькій області. Це був єдиний сорт, який порадував «батька садів» за життя... Далі були Мелітопольський ясний (1991), Віриня (2003), Ювілейний Сидоренка (2003), Сяво (2005), Іван Тупицин (2005) та Мрія (2005).

Високу оцінку серед мелітопольських сортів одержали Августовський (1974) і Новина степу (1977), відзначені золотими медалями на міжнародних виставках в Ерфурті (Німеччина).

Перший персиковий сад з сортами селекції Михайла Федоровича, які передано у ДСВ, було закладено в радгоспі «Кам'янка» Кам'янсько-Дніпровського району Запорізької області на площі 5 гектарів. Тоді видатний садознавець переконався, що мрія його починає здійснюватися. Завдяки впровадженню нових сортів персика в господарствах Запорізької та Дніпропетровської областях, ця культура з аматорської поступово стала промисловою [7].

При доборі перспективних елітних форм Михайло Федорович був дуже вимогливим. Він вважав, що новий сорт, у першу чергу, має бути великоплідним і дуже високих смакових якостей. «Споживача не цікавлять його біологічні властивості (зимо- та морозостійкість, стійкість до хвороб тощо), - невтомно повторював учений, - він має насолоджуватися «їжею богів», тому що це єдиний плід, що може рости майже по всій території України, щоб кожний українець зміг відчутти справжній смак персика в порівнянні з апельсином і манго, які теж, згідно з міфологією, належать до «їжі богів». Михайло Федорович настільки був закоханий у персик, що годинами міг би розповідати про його лікувальні властивості.

Поряд з виконанням великого обсягу науково-дослідних робіт, Михайло Федорович приділяв постійну увагу пропаганді і впровадженню у виробництво досягнень садівничої науки та передового досвіду. Ще в 1933 році на станції було створено відділ агротехпропаганди, який очолював у довоєнний час особисто М.Ф. Сидоренко. У післявоєнний період на базі спочатку садстанції, а потім інституту з 1947 по 1983 рік діяла однорічна сільськогосподарська школа, де видатний учений був незмінним директором до 1975 року [4].

Все своє життя М.Ф. Сидоренко присвятив саду, служінню людям. Він не шукав шани та слави, вони самі знайшли його в українському степовому краю та назвали неофіційно ласкавим титулом «Наш Мічурін»... Головна нагорода його понад сорокарічної праці – у здійсненні мрії: південні степи на тисячах і тисячах гектарах перетворилися у квітучий край.

У 2002 році до 100-річчя від дня народження «батька садів», Інституту зрошувального садівництва було присвоєно його ім'я та знято документальний фільм «Батько садів».

Список використаної літератури

1. Ключко Н. Дванадцять років сад живе без батька / Н.Ключко // Запорізька правда. – 2001, 12 июня. – С.4.
2. Каленич Ф.С. Продовжуємо справу «батька садів» / Ф.С.Каленич // Садівництво. – 2001. – Вип. 53. – С. 13-23.

3. Сидоренко М.М. Сад душі не відпускає / М. М.Сидоренко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 147 с.
4. Рульєв В.А. Вплив наукових розробок Інституту зрошеного садівництва ім. М.Ф. Сидоренка на плодівництво півдня України / В.А. Рульєв, О.Б. Расторгуєв // Садівництво. – 2007. – Вип. 60. – С. 64-74.
5. Іванченко М. Син батрака / М.Іванченко // Запорізька правда. – 1992, 5 вересня.
6. Рульєв В.А. Роль М.Ф.Сидоренка у розвитку промислового садівництва на півдні України / В.А.Рульєв, П.В.Кондратенко // Садівництво. – 2001. – Вип. 53. – С. 5-12.
7. Ключко Н.М. Персикова спадщина М.Ф.Сидоренка / Н.М.Ключко // Садівництво. – 2001. – Вип. 53. – С. 23-31.

Одержано редколегією 04.05.12